

Европска животна средина Стање и изгледи 2020

Извршни сажетак

Насловница: © Simon Hadleigh-Sparks, My City/EEA

Правно обавјештење

Садржај ове публикације не одражава неопходно службена мишљења Европске комисије или других институција Европске уније. Европска агенција за животну средину и друга лица или компаније које дјелују у име Агенције нису одговорни за употребу информација садржаних у овом извјештају.

Обавјештење о ауторским правима

© Европска агенција за животну средину, 2019.

Репродукција је дозвољена под условом да се наведе извор.

Више о Европској унији можете пронаћи на интернет страници (<http://europa.eu>).

Луксембург: Канцеларија за публикације Европске уније, 2019.

ИСБН xxxx

ИССН xxxx

дои: 10.2800/xxx

Европска агенција за животну средину
Конгенс Нуторв 6
1050 Копенхаген К
Данска

Тел.: +45 33 36 71 00

Веб: eea.europa.eu

Европска животна средина Стање и изгледи 2020

Извршни сажетак

Увод Дефинишући изазов овог вијека

Европска животна средина - стање и изгледи 2020. год. (СОЕР 2020) долази у кључном тренутку. Суочавамо се са хитним изазовима одрживости који изискују хитна системска рјешења. То је недвосмислена порука креаторима политика у Европи и широм свијета. Општи изазов овог вијека је тај на који начин постићи развој у свијету који балансира друштвену, економску и проблематику животне средине.

Ово је шести СОЕР који је објавила Европска агенција за животну средину (ЕЕА), и у овом издању за 2020. год. идентификује се озбиљан јаз између стања животне средине и постојећих краткорочних и дугорочних циљева политике ЕУ. Очекивања грађана да живе у здравом окружењу морају да буду испуњена, а то ће захтијевати поновну усредоточеност на имплементацију као камен темељац ЕУ и националних политика.

Имајући то у виду, ми не само да морамо учинити више; него то морамо учинити на другачији начин. Током наредне деценије требаће нам знатно другачији одговори на глобалне изазове у вези са животном средином и климом од оних које смо дали у посљедњих 40 година. Овај извјештај има за циљ пружити информације за дискусију о европским политикама до 2030. год., укључујући трендове до 2050. год. и даље.

Те будуће политике се морају надовезати на постојеће одговоре на изазове које имамо у вези са животном средином и климом - правну тековину - и оне морају узети у обзир најновије знање које диктира суштински другачији приступ - и у погледу онога *што* морамо учинити и у погледу онога *како* то морамо учинити.

Питање хитности не може се довољно нагласити. Само у посљедњих 18 мјесеци, ИПЦЦ, ИПБЕС, ИРП и УН агенција за животну средину ⁽¹⁾ објавили су опсежне глобалне научне извјештаје који садрже сличне поруке: тренутни трендови су у основи неодрживи; ови су трендови међусобно испреплетени и повезани са нашим главним системима производње и потрошње; а времена је све мање да се осмисле поуздане активности које би ублажиле постојећи тренд.

Позив на основну транзицију ка одрживости у основним системима који обликују европску економију и модеран друштвени живот - посебно енергетски, мобилни, стамбени и прехранбени систем - није нов. Заправо, такве позиве смо упутили у издањима СОЕР-а за 2010. и 2015., а посљедњих година ЕУ је то мишљење уградилa у важне политичке иницијативе, попут кружних пакета и пакета за био-економију, затим климатске и енергетске политике за 2030. и 2050., и њен будући истраживачки и иновациони програм. Надаље, иницијатива ЕУ за одрживо финансирање је прва такве врсте у којој се постављају озбиљна питања о улози финансијског система у покретању потребних промјена.

Међутим, једно је промијенити мишљење, а друго увести стварне промјене. Фокус се сада мора ставити на развој, брзину, рационализацију и провођење многих, већ постојећих, рјешења и иновација, како технолошких тако и друштвених, истовремено потичући додатна истраживања и развој и катализирајући промјене понашања и, најбитније, сарадњу са грађанима и ослушкивање њихових потреба.

(1) Извјештаји међуресорног панела за климатске промјене (ИПЦЦ) о глобалном загријавању за 1,5 °C и климатским промјенама и земљишту; Извјештај међуресорне научно-политичке платформе за сервисе у области биодиверзитета и екосистема (ИПБЕС) о глобалној процјени сервиса у области биодиверзитета и екосистема; Извјештај међународног панела за ресурсе (ИРП) о изгледима у области глобалних ресурса; Глобални изгледи у области животне средине 6 Агенције УН-а за животну средину

Не можемо потцијенити социјалну димензију. Постоје гласни и разумљиви позиви на праведну транзицију, у којој се потенцијалним губитницима из економије са ниским удјелом угљеника придаје дужна пажња и брига. Креатори политика су сада препознали да системске промјене доводе до неједнаке расподеле трошкова и добити, али је потребно солидно разумијевање, ангажман грађана и ефикасно дјеловање.

Ни младе Европе не треба занемарити. Њихови гласови су све гласнији у тражењу амбициознијег одговора на климатске промјене и деградацију животне средине. Ако у сљедећој деценији не успијемо да промијенимо тренутне трендове, њихов страх за будућност ће се показати увелико оправдан.

Иако SOER 2020 не даје све одговоре на ове сложене изазове, ради се о до сада најцјеловитијој интегрисаној процјени ЕЕА-е и првој која се стриктно бави системским изазовима у контексту транзиције ка одрживости, а које ми

као друштво морамо направити. Заснива се на 25 година података, анализа и ЕУ политика и ослања на знање наше јединствене мреже европских земаља чланица (Еионет).

Будућност не можемо предвидјети, али је можемо градити. Увјерени смо да овај извјештај представља солидан и благовремен извор знања на којем се могу базирати расправе о будућим климатским и политикама животне средине ЕУ и уз помоћ којег се могу обликовати европски одговори на Агенду 2030 Уједињених нација и Циљеве одрживог развоја (СДГс). Европа мора управити глобалну транзицију ка здравој животној средини у праведном и одрживом свијету. Идеја о Европском зеленом договору – а што је истакнуто као приоритет у Политичким смјерницама за сљедећи сазив Европске комисије 2019. - 2024. – може послужити као изврстан оквир за дјеловање, јер омогућава размишљање и иновативност на нивоу система, а што нам је потребно да бисмо омогућили ову транзицију и створили будућност којом ћемо сви моћи да се поносимо.

Ханс Брунинк

Извршни директор, Европска агенција за животну средину

Укратко о СОЕР 2020.

Европа се 2020. год. суочава са изазовима у вези са животном средином који су по обиму и хитности без преседана. Иако су политике животне средине и климе ЕУ донијеле знатне користи током посљедњих деценија, Европа се суочава са сталним проблемима у областима као што су губитак биодиверзитета, коришћење ресурса, утицаји климатских промјена и ризици за здравље и добробит. Глобални мегатрендови попут демографских промјена повећавају многе изазове у вези са животном средином, док брзе технолошке промјене доносе нове ризике и неизвјесности.

Признајући ове изазове, ЕУ се обавезала на низ дугорочних специфичних циљева одрживости са општим циљем „живјети добро, у границама наше планете“. Постизање ових циљева неће бити могуће без брзог и темељног помака у карактеру и амбицији европских одговора. Европа мора пронаћи начине како трансформисати кључне друштвене системе који покрећу климатске и притиске животне средине и здравствене утицаје - преиспитујући не само технологије и производне процесе, већ и образце потрошње и животне стилове. За ово ће бити потребно тренутно и усклађено дјеловање, укључивањем различитих подручја политике и актера у цијелом друштву, а да би се омогућиле системске промјене.

Европа ће се наћи у критичном тренутку 2020. године. Њени лидери имају шансу да обликују будућа дешавања коју њихови наслѣдници неће имати. Стога ће наредна деценија бити пресудна за утврђивање могућности Европе у 21. вијеку.

То су, укратко, општи закључци документа Европска животна средина - стање и изгледи 2020. год. (СОЕР 2020). Извјештај садржи свеобухватну процјену животне средине Европе да би се подржало управљање и информисала јавност. Као и сви извјештаји ЕЕА, овај је заснован на раду Европске мреже за информисање и проматрање животне средине (Еионет) - партнерства између ЕЕА-а и њење 33 државе чланице и шест земаља сарадница.

Да би се схватило стање у европској животној средини, његови трендови и изгледи, потребан је интегрисани приступ који препознаје сложене покретаче и посљедице промјена у животној средини. СОЕР 2020 пружа управо то, представљајући глобални контекст који обликује европски развој (дио 1), европске секторске и трендове животне средине и изгледи (дио 2), те факторе који ограничавају или омогућавају трансформативне промјене (дио 3). Завршава се у дијелу 4 размишљањима о томе како Европа може да промијени путању на којој се налази и створи одрживу будућност.

СОЕР-ом 2020 идентификују се многи изазови и препреке. Али у њему се виде и разлози за наду. Европски грађани све више изражавају своје фрустрације због лошег управљања животном средином и климом. Знање о системским изазовима и одговорима расте и све се више одражава у оквирима политика ЕУ. Паралелно с тим, иновације су се брзо појавиле посљедњих година, укључујући нове технологије, пословне моделе и иницијативе заједнице. Неки градови и регије предњаче у амбицији и креативности, експериментишући са различитим начинима живота и рада и размјеном идеја међу мрежама.

Сви ови догађаји су важни јер отварају простор властима за увођење још већих амбиција у политике, улагања и активности. Такође помажу у подизању свијести, потичући грађане на поновно размишљање о њиховом понашању и начину живота. Европа мора искористити ове прилике, користећи сва расположива средства за постизање трансформативних промјена у наредној деценији.

Европска животна средина у промијењеном глобалном контексту

Изазови животне средине и одрживости са којима се данас суочава Европа у основи су глобалних кретања већ деценијама. У том периоду, „велико убрзање“ друштвених

и економских активности трансформисало је однос човјека према животној средини. Од 1950. године, свјетско становништво се утростручило на 7,5 милијарди; број становника у градовима се учетворостручио на више од 4 милијарде; економска производња повећала се 12 пута, праћено сличним порастом употребе азотних, фосфатних и калијум гнојива; а потрошња примарне енергије повећала се пет пута. Гледајући у будућност, чини се да ови глобални догађаји настављају да врше све јаче притиске на животну средину. Очекује се да ће свјетско становништво порасти за готово једну трећину, до 10 милијарди, до 2050. год. У глобалним оквирима, потрошња ресурса могла би се удвостручити до 2060. године, с тим да ће потражња за водом порасти за 55% до 2050. године, а потражња за енергијом за 30% до 2040. године.

Велико убрзање несумњиво је произвело велике користи, ублажавајући патњу и повећавајући просперитет у многим дијеловима свијета. На примјер, удио глобалног становништва које живи у екстремном сиромаштву нагло се смањило - са 42% 1981. на мање од 10% у 2015. Ипак, исти су догађаји нанијели и велику штету екосистемима. Глобално гледано, око 75% копнене и 40% морске животне средине сада је озбиљно измијењено. На земљи се изузетно брзо губи биолошка разноликост, а више врста је под пријетњом истребљења сада него у било којем тренутку у људској историји. Заправо, постоје докази да је шесто масовно изумирање биолошке разноликости у току.

Многе промјене у глобалном климатском систему које су уочене још 1950-их слично немају преседана деценијама до миленијума. Оне су углавном посљедица емисије плинана стаклене баште из људских активности, као што су изгарање фосилних горива, пољопривреда и крчење шума.

Директно и индиректно, ови притисци наносе огромну штету људском здрављу и добробити. Глобални терет болести и преране смрти повезан са загађењем животне средине већ је три пута већи од АИДС-а, туберкулозе и маларије заједно. Али наставак великог убрзања могао би створити још далекосежније пријетње ако притисци покрену колапс екосистема попут Арктика, коралних гребена и шуме Амазона. Изненадни и неповратни помаци ове врсте могу озбиљно да наруше способност природе за пружање виталних услуга као што су снабдијевање храном и ресурсима, одржавање чисте воде и плодног тла и пружање заштите против елементарних непогода.

Као пионир индустријализације, Европа је одиграла кључну улогу у обликовању ових глобалних промјена. Данас она и даље троши више ресурса и доприноси деградацији животне средине више него многе друге

свјетске регије. Да би задовољила ове високе нивое потрошње, Европа зависи од ресурса који се извлаче или користе у другим дијеловима свијета, као што су вода, земља, биомаса и други материјали. Као резултат, многи утицаји на животну средину повезани са европском производњом и потрошњом настају изван Европе.

Ово је све скупа велики изазов за Европу и друге регије у свијету. Тренутне путање друштвеног и економског развоја уништавају екосистеме који у коначници одржавају човјечанство. Прелазак на одрживе трендове захтијеваће брза и знатна смањења притисака на животну средину, далеко већа од садашњих.

Европска животна средина у 2020. години

Како су карактер и размјере глобалних изазова у области животне средине и климе постајали јаснији, тако су се развијали оквири политика. Европски оквир политике за животну средину - правна тековина за животну средину - све се више обликује амбициозним дугорочним визијама и циљевима. Општа визија за европску животну средину и друштво постављена је у Седмом акционом програму за животну средину (7. АПО), који предвиђа да до 2050. године:

Живимо добро, унутар еколошких граница планете. Наше благостање и здрава животна средина потичу из иновативне, кружне економије у којој се ништа не траћи и гдје се природним ресурсима одрживо управља, а биоразноликост штити, вреднује и обнавља на начине који повећавају отпорност нашег друштва. Наш раст са ниским удјелом угљеника одавно се одваја од употребе ресурса, задајући темпо за безбједно и одрживо глобално друштво.

Политике за животну средину ЕУ заснивају се на три тематска приоритета политика у 7. АПО-у: (1) заштита, очување и унапређење природног капитала ЕУ; (2) претварање ЕУ у ресурсно ефикасну, зелену и конкурентну економију са ниским удјелом угљеника; и (3) заштита грађана ЕУ од притисака везаних за животну средину и ризика по њихово здравље и добробит. У посљедњих неколико година, ЕУ је усвојила и низ стратешких оквирних политика које се фокусирају на трансформацију економије и појединих система ЕУ (нпр. енергија, мобилност) на начине који омогућавају просперитет и правичност, док истовремено штите екосистеме. Као допуна овоме су Циљеви одрживог развоја Уједињених нација (УН), који дају логички оквир за трансформативне промјене које препознају међузависност друштвених, економских и циљева животне средине.

Наспрам дугорочне визије Европе и комплементарних стратешких циљева, јасно је да Европа не постиже довољан напредак у рјешавању изазова животне средине. Процјене недавних трендова и изгледа у SOER 2020 имају јасну поруку: политике су биле ефикасније у смањењу притиска на животну средину него у заштити биолошке разноликости и екосистема, те људског здравља и добробити. Упркос успјесима европског управљања животном средином, проблеми и даље постоје, те је перспектива европске животне средине у наредним деценијама обесхрабрујућа (Табела ЕС.1).

Јасно је да природни капитал још није заштићен, очуван и унапријеђен у складу са амбицијама 7. АПО-а. Мали удио заштићених врста (23%) и станишта (16%) у повољном је статусу очувања и Европа није на путу да испуни свој укупни циљ заустављања губитка биолошке разноликости до 2020. Европа је постигла циљеве који се односе на означавање копнених и морских заштићених подручја и неке су се врсте опоравиле, али већина других циљева вјероватно неће бити испуњена.

Мјере политике усмјерене на природни капитал донијеле су користи у неким областима, али многи проблеми и даље постоје а неки се и погоршавају. На примјер, смањено загађење побољшало је квалитет воде, али ЕУ је далеко од постизања доброг еколошког статуса за сва водна тијела до 2020. Управљање земљиштем је побољшано, али фрагментација крајолика и даље расте и штети стаништима и биолошкој разноликости. Аерозагађење и даље утиче на биоразноликост и екосистеме, а 62% европског подручја екосистема изложено је прекомјерним нивоима азота, узрокујући еутрофикацију. Очекује се да ће се утицај климатских промјена на биолошку разноликост и екосистеме појачати, док активности попут пољопривреде, рибарства, промета, индустрије и производње енергије и даље узрокују губитак биолошке разноликости, извлачење ресурса и штетне емисије.

Европа је остварила већи напредак у погледу ефикасности ресурса и кружне економије. Потрошња материјала је опала, а ефикасност ресурса се побољшавала како се повећавао бруто домаћи производ. Емисија пливових стаклене баште смањила се за 22% између 1990. и 2017., како због мјера политике тако и због економских фактора. Удио обновљивих извора енергије у финалној потрошњи енергије стално се повећавао и достигао 17,5% у 2017. Енергетска ефикасност се побољшала, а крајња потрошња енергије смањила отприлике на ниво из 1990. Емисија загађивача у зрак и воду је смањена, док се укупна апстракција воде у ЕУ смањила за 19% између 1990. и 2015. године.

Међутим, новији трендови су мање позитивни. На примјер, потражња за финалном енергијом заправо се повећала од 2014. године и ако се тако настави, циљ ЕУ за 2020. годину у погледу енергетске ефикасности можда неће бити испуњен. Штетне емисије из промета и пољопривреде су такође повећане, док су производња и потрошња опасних хемикалија остале стабилне. Изгледи за 2030. годину сугеришу да тренутна стопа напретка неће бити довољна за испуњење климатских и енергетских циљева 2030. и 2050. године. Поред тога, рјешавање притиска на животну средину из економских сектора кроз интеграцију са животном средином није било успјешно, што илуструју стални утицаји пољопривреде на биолошку разноликост и загађење ваздуха, воде и тла.

Европа је постигла одређени успјех у заштити Европљана од ризика из животне средине за здравље и добробит. На примјер, вода за пиће и купање је углавном високог квалитета у цијелој Европи. Међутим, и даље постоје проблеми у неким областима и изгледи су забрињавајући. На примјер, неке трајне и покретне хемикалије одолијевају чак и напредном начину прочишћавања воде за пиће. Слично томе, иако су емисије загађивача ваздуха опале, готово 20% градског становништва ЕУ живи у подручјима са концентрацијом загађивача ваздуха изнад најмање једног стандарда квалитета ваздуха у ЕУ. Изложеност ситним честицама је одговорна за око 400 000 пријевремених смртних случајева у Европи сваке године, а земље средње и источне Европе несразмјерно су погођене.

На здравље и добробит људи још увијек утичу бука, опасне хемикалије и климатске промјене. Убрзање климатских промјена вјероватно ће донијети повећане ризике, посебно за рањиве групе. Утицаји могу настати због топлотних таласа, шумских пожара, поплава и промјена образаца у преваленцији заразних болести. Осим тога, ризици животне средине за здравље не утичу на све на исти начин, а постоје и изражене локалне и регионалне разлике широм Европе у смислу социјалне рањивости и изложености опасностима животне средине по здравље. Уопште, изгледи за смањење ризика из животне средине за здравље и добробит су несигурни. Системски ризици за здравље су сложени и постоје велике празнине и несигурности у бази знања.

Разумијевање и одговор на системске изазове

Устрајност великих изазова животне средине може се објаснити разним повезаним факторима. Прво, притисци животне средине и даље су знатни упркос напретку у њиховом смањењу. Напредак је такође успорен у неким

Табела ЕС.1 Сажетак претходних трендова, перспектива и изгледа за испуњавање стратешких задатака/циљева

Theme	Past trends and outlook		Изгледи за испуњавање стратешких задатака/циљева		
	Претходни трендови (10-15 год.)	Перспектива до 2030.	2020	2030	2050
Заштита, очување и унапређење природног капитала					
Копнена заштићена подручја			☒		
Морска заштићена подручја			☒		
Заштићене врсте и станишта у ЕУ			☒		
Обичне врсте (птице и лептири)			☒		
Стање и сервиси екосистема			☒		
Водени екосистеми и мочваре			☒		
Хидроморфолошки притисци			☒		
Стање морских екосистема и биодиверзитет			☒		
Притисци и утицај на морске екосистеме			☒		
Урбанизација и коришћење земљишта у пољопривредне и шумарске сврхе					☒
Стање земљишта			☒		
Аерозагађеност и утицај на екосистеме			☐	☐	
Хемијска загађеност и утицај на екосистеме			☒		
Климатске промјене и утицај на екосистеме			☒		
Ресурсно ефикасна, кружна економија са ниским удјелом угљика					
Ефикасност материјалних ресурса			☒		
Кружна употреба материјала				☐	
Накупљање отпада			☐		
Управљање отпадом			☐		
Емисије глинана стаклене баште и активности ублажавања			☒	☒	☒
Енергетска ефикасност			☐	☒	☒
Обновљиви енергетски извори			☒	☒	☒
Емисије аерозагађивача			☒	☐	
Емисије индустријских загађивача			☐		
Чисте индустријске технологије и процеси			☐		
Емисије хемикалија			☒		
Апстракција воде и њени притисци на површинске и подземне воде			☒		
Одржива употреба мора			☐		
Заштита од ризика животне средине за здравље и добробит					
Концентрације аерозагађивача			☒	☒	
Утицај аерозагађења на људско здравље и добробит				☒	
Изложеност становништва буци животне средине и утицај на људско здравље			☒		
Очување тихих подручја			☒		
Притисци загађености на воду и веза са људским здрављем			☒		
Хемијска загађеност и ризици за људско здравље и добробит			☒		
Ризици климатских промјена за друштво			☐		
Стратегије и планови адаптације на климатске промјене			☐		
Индикативна процјена претходних трендова (10 - 15 година) и перспектива до 2030.			Индикативна процјена изгледа за испуњавање одабраних стратешких задатака/циљева		
	Позитивни трендови/активности доминирају	Година ☒	Већим дијелом испуњени		
	Трендови/активности дају мијешану слику	Година ☐	Једним дијелом испуњени		
	Негативни трендови/активности доминирају	Година ☒	Већим дијелом нису испуњени		

Напомена: Година за задатке/циљеве на представља тачну циљну годину него временски оквир за задатке/циљеве.

важним областима, као што су емисија плина стаклене баште, индустријске емисије, стварање отпада, енергетска ефикасност и удио обновљиве енергије. То подразумијева потребу да се иде корак даље од инкременталних побољшања ефикасности и да се ојача провођење политика животне средине, а да би се постигао њихов пуни ефекат.

Сложеност система животне средине такође може да значи да ће након смањења притисака проћи извјесно вријеме прије него се види побољшање природног капитала, те људског здравља и добробити. Резултати из животне средине, попут губитка биолошке разноликости, често су одређени различитим факторима, што значи да спољашњи фактори могу ублажити дјелотворност мјера политике и локалних управљачких активности. Ту се мисли на глобалне трендове као што су растућа популација, економска производња и употреба ресурса, а све то утиче на ситуацију у Европи. Гледајући у будућност, јавља се и забринутост због покретача промјена, попут технолошких и геополитичких развојих трендова, који имају нејасне посљедице.

Најважнији фактор који је у основи европских упорних проблема и изазова у вези са животном средином и одрживости је можда тај што су они нераскидиво повезани са економским дјелатностима и начином живота, посебно са друштвеним системима уз помоћ којих Европљани задовољавају своје основне потребе, попут хране, енергије и мобилности. Као резултат тога, коришћење ресурса и загађење друштва на сложен начин су везани за радна мјеста и зараду у цијелом ланцу вриједности; за велика улагања у инфраструктуру, механизацију, вјештине и знање; за понашања и начин живота; те за јавне политике и институције.

Велика међусобна повезаност унутар и између друштвених система значи да често постоје велике препреке за постизање брзих и далекосежних промјена потребних за постизање дугорочних циљева одрживости Европе. На примјер:

- Системе за производњу и потрошњу карактеришу везаност и зависност, а што је повезано с чињеницом да су се елементи система - технологија, инфраструктура, знање и слично - често деценијама развијали заједно. То значи да ће се радикалном измјеном ових система вјероватно нарушити инвестиције, радна мјеста, понашања и вриједности, а што ће изазвати отпор захваћених индустрија, регија или потрошача.
- Међусобне везе и повратне спреге унутар система значе да промјена често доводи до непланираних

резултата или изненађења. На примјер, добици који се заснивају на технологији могу да буду нарушени промјенама животног стила, дијелом због „ефеката опоравка“, када побољшања ефикасности резултирају уштедама које омогућавају већу потрошњу.

- Системи производње и потрошње такође су директно и индиректно повезани, ослањањем рецимо на заједничку базу природног капитала за обезбјеђење ресурса и апсорпцију отпада и емисија. Тај „ресурсни некус или вез“ значи да рјешавање проблема у једном подручју може произвести непланирану штету на неком другом мјесту, на примјер, дефорестација и поскупљење хране услијед производње биогорива.

Системски карактер европских изазова у области животне средине помаже да се објасне ограничења успостављених приступа управљања животном средином приликом увођења потребних промјена. Иако су примијећени знакови напретка у системима хране, енергије и мобилности, утицаји на животну средину су и даље велики и тренутни трендови нису у складу са дугорочним циљевима у области животне средине и одрживости.

Све већи број истраживања и пракси пружа увид у то како се могу постићи фундаменталне системске промјене. Такве транзиције су дугорочни процеси који критично зависе од појаве и ширење различитих облика иновација и који покрећу алтернативне начине размишљања и живљења - нове друштвене праксе, технологије, пословни модели, рјешења базирана на природи и тако даље. Немогуће је унапријед тачно знати које ће се иновације појавити, хоће ли или како бити интегрисане у начин живота, те како ће оне утицати на резултате одрживости. Транзиције стога укључују бројне несигурности, конфликте и компромисе.

Овакво разумијевање системских промјена има важне посљедице на управљање. Прво, перципирана улога власти прелази са улоге „пилота“, са знањем и алатима за усмјеравање друштва ка одрживости, на улогу некога који омогућава иновације и трансформације у свим сегментима друштва. Планирање од врха према дну и даље има улогу у неким контекстима. Али власт такође треба да пронађе начине да искористи утицај грађана, заједница и пословних субјеката.

Да би се то постигло, неопходни су доприноси у многим стратешким областима и нивоима власти за заједничке циљеве. Инструменти политике животне средине и даље играју кључну улогу. Међутим, за системске промјене биће потребан много шири микс политика за унапређење иновација и експериментисање, за омогућавање ширења нових идеја и приступа, као и за гаранцију да ће

структурне економске промјене получити корисне и фер резултате. Сложеност и неизвјесност процеса транзиције такође значи да ће владе требати да изнађу начине за координацију и усмјеравање акција према дугорочним циљевима одрживости у свим сегментима друштва, као и за управљање ризицима и непланираном посљедицама које неизбежно прате системске промјене.

У којем правцу ће Европа кренути даље?

Укупно гледано, анализа у дијеловима 1-3 истиче упорност, размјере и хитност изазова са којима се Европа суочава. Постизање визије одрживости ЕУ до 2050. год. још је увијек могуће, али ће захтијевати промјену карактера и амбиције активности. То значи и јачање утврђених инструмената политика и њихову надоградњу уз иновативне приступе управљању. Ослањајући се на увиде из цијелог извјештаја, дио 4 идентификује мноштво важних области гдје је потребно дјеловати да би се омогућила транзиција.

Јачање провођења политика, интеграције

и кохерентности: Потпуно провођење постојећих политика одвело би Европу далеко у остварењу њених циљева животне средине до 2030. године. За постизање пуне provedбе биће потребно боље финансирање и изградња капацитета; ангажовање предузећа и грађана; боља координација локалних, регионалних и националних власти; и јача база знања. Осим провођења, Европа се мора позабавити празнинама и слабостима стратешких оквира, на примјер, у вези са копном, тлом и хемикалијама. Боља интеграција циљева животне средине у секторске политике такође је од суштинског значаја, као и побољшана кохерентност политика.

Израда бољих системских и дугорочних политика и обавезујућих циљева:

Растући број стратешких политика које се баве кључним системима (нпр. енергија и мобилност) и које унапређују трансформацију у ниско-угљеничну и кружну економију важни су инструменти за потицање и усмјеравање кохерентних активности у свим сегментима друштва. Али области које покривају дугорочне политике треба проширити и на остале важне системе и проблематику, попут хране, хемикалија и употребе земљишта. Упоредиве мулти-дисциплинарне стратегије потребне су и на осталим нивоима управљања - укључујући државе, регије и градове. Укључивање актера у развој трансформативних визија и путева важно је за одражавање различитих стварности у Европи и за максимизирање заједничких друштвених, економских и користи животне средине.

Предвођење међународних активности ка

одрживости: Европа не може изоловано испунити циљеве одрживости. Глобални проблеми у области животне средине и одрживости захтијевају глобалне одговоре. ЕУ има значајан дипломатски и економски утицај који може користити за потицање усвајања амбициозних споразума у областима као што су биолошка разноликост и коришћење ресурса. Потпуно провођење УН-ове агенде за 2030. годину за одрживи развој у Европи, као и активна подршка имплементацији у другим регијама, биће кључна ако ће Европа бити та која ће на глобалном плану преузети водство у провођењу транзиције ка одрживости. Коришћење Циљева одрживог развоја као општег оквира за развој политика у наредних 10 година могао би да буде важан корак ка остварењу визије Европе за 2050. год.

Потицање иновација у комплетном друштву:

Промјена путање зависиће критично од појаве и ширења различитих облика иновација које могу покренути нове начине размишљања и живљења. Сјеме за ову промјену већ постоји. Све више предузећа, предузетника, истраживача, градских управа и локалних заједница експериментише са различитим начинима производње и потрошње. У пракси се, међутим, иновације често сусрећу са великим препрекама. Јавне политике и институције стога имају виталну улогу у омогућавању системских промјена. Политике животне средине и даље су кључне, али системске иновације захтијевају кохерентан допринос разноликих стратешких подручја, у распону од истраживања, иновација, секторских и индустријских политика до образовања, социјалног сектора, трговине и запошљавања.

Повећање инвестиција и преусмјеравање финансија:

Иако ће постизање транзиције према одрживости захтијевати велике инвестиције, Европљани ће много тога добити - што због избјегнуте штете за природу и друштво, што због економских и друштвених прилика које стварају. Власти морају у потпуности искористити јавне ресурсе за подршку експериментисању, уложити у иновације и рјешења која се базирају на природи, практиковати одрживу набавку и подржати захваћене секторе и регије. Оне такође имају кључну улогу у мобилизацији и усмјеравању приватне потрошње осмишљавањем опција за улагања и конзумацију и у укључивању финансијског сектора у одржива улагања провођењем Акционог плана ЕУ за одрживо финансирање и његовом надоградњом.

Управљање ризицима и обезбјеђивање друштвено праведне транзиције:

За успјешно управљање транзицијом ка одрживости потребно је да друштво препозна потенцијалне ризике, могућности и компромисе

и осмисли начине да их избјегне. Политике имају кључну улогу у постизању „праведних транзиција“ тако што, на примјер, подржавају компаније и раднике у секторима који се поступно гасе кроз преквалификацију, субвенције, техничку помоћ или инвестиције које помажу погођене области. Рано препознавање насталих ризика и могућности повезаних са технолошким и друштвеним развојем треба комбиновати са адаптивним приступима, базираним на експериментисању, праћењу и учењу.

Повезивање знања са дјеловањем: За постизање транзиције ка одрживости потребно је разнолико ново знање, које се заснива на више дисциплина и врста производње знања. То укључује доказе о системима који стварају притиске на животну средину, путеве ка одрживости, перспективне иницијативе и препреке за промјене. Методе предвиђања важан су начин укључивања људи у партиципативне процесе да би истражили могуће перспективе, исходе и ризике или могућности. Стварање, дијелење и употреба релевантних доказа у потпуности може изискивати промјене у систему знања повезујући науку са политикама и активностима,

укључујући развој нових вјештина и институционалних структура.

Наредних 10 година

Постизање циљева Агенде 2030. за одрживи развој и Паришког споразума ће захтијевати хитне мјере у свакој од ових области у наредних 10 година. Да будемо јасни, Европа неће остварити своју визију одрживости, „живјети добро, у границама наше планете“, тако што ће једноставно промовисати економски раст и настојати управљати штетним нуспојавама користећи инструменте социјалних и политика животне средине. Умјесто тога, одрживост треба да постане водећи принцип амбициозних и кохерентних политика и дјеловања у цијелом друштву. Да би трансформативне промјене биле могуће, сва подручја и нивои власти требаће да раде заједно и да користе амбицију, креативност и моћ грађана, предузећа и заједнице. Европа 2020. године има јединствену прилику да поведе глобални одговор на изазове у погледу одрживости. Сада је вријеме за дјеловање.

О СОЕР-у

Европска агенција за животну средину (ЕЕА) је агенција ЕУ основана Уредбом Савјета (ЕЕЗ) бр. 1210/90. Уредбом је успостављена и Европска мрежа за информисање и осматрање животне средине (Еионет) као партнерска мрежа 33 земље чланице ⁽²⁾ и шест земаља сарадница ⁽³⁾. Мандат ЕЕА је сарадња са Еионетом у пружању знања, а да би релевантне заинтересоване стране у институцијама ЕУ и земљама Еионета могле доносити информисане одлуке о побољшању европске животне средине и кретању према одрживости.

Као дио тог мандата, један од главних задатака ЕЕА је објављивање извјештаја о стању, трендовима и изгледима за животну средину сваких пет година. Такви извјештаји се припремају од 1995. године и садрже процјену стања и изгледа за европску животну средину, и користе се као извор информација за провођење и развој политика ЕУ. То чине на начин да надгледају протекле трендове, напредак у испуњавању утврђених будућих циљева и прилике да политике ЕУ допринесу испуњавању дугорочних циљева.

Као и претходни извјештаји, Европска животна средина - стање и изгледи 2020. (СОЕР 2020) пружа релевантно, поуздано и упоредиво знање, те се ослања на многе изворе који су доступни ЕЕА и Еионету. Израда извјештаја је вођена распрострањеном спознајом да су питања животне средине испреплетена са већином аспеката друштва, а што утиче на свеукупне изгледе за постизање одрживости и сугерише да су актерима у процесу потребне нове врсте знања које ће подржати њихово дјеловање.

СОЕР 2020 се надовезује на закључке претходног издања, објављеног у марту 2015. СОЕР 2015 је показао да је, иако је примјена политика ЕУ довела до знатних користи за европску животну средину и добробит људи, Европа суочена са великим изазовима у рјешавању трајних проблема у области животне средине, а који су на сложене начине повезани са системима производње и потрошње. Према извјештају из 2015. год. основне транзиције у системима производње и потрошње узроковале су деградацију животне средине, укључујући храну, енергију и мобилност.

Извјештај за 2020. годину долази у вријеме када се друштво ставља на испит због лажних информација и лажних вијести. У извјештају се чине сви напори да се препозна та реалност на начин да би се обезбиједила транспарентност исцрпним референцирањем научних спознаја и побољшао приступ оцјењивачким и комуникационим аспектима квалитета и несигурности, те празнина у знању. Извјештај је такође подвргнут вишеструкој рецензији и то Еионета, Европске комисије, Научног одбора ЕЕА, те међународних стручњака.

Информације на нивоу државе користе се за провођење политика и побољшање размјене нових активности и приступа. Прихватајући изазов који се односи на повећање сложености знања, извјештај садржи конзистентне и сажете процјене кроз тематске цјелине. Коначно, извјештај се бави системским карактером данашњих изазова у области животне средине, укључујући горе споменуте системе производње и потрошње, као и увидом у то на који начин Европа може да одговори на данашње изазове без преседана у области животне средине, климе и одрживости.

⁽²⁾ 28 држава чланица ЕУ заједно са Исландом, Лихтенштајном, Норвешком, Швајцарском и Турском.

⁽³⁾ Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Сјеверна Македонија, Србија и Косово (у складу са Резолуцијом Савјета безбједности Уједињених нација 1244/99 и Мишљењем Међународног суда правде о Декларацији о независности Косова).

Европска агенција за животну средину

Европска животна средина

Стање и изгледи 2020

Извршни сажетак

2019 — 14 пп. — 210 x 29.7 cm

ИСБН xxxx

дои: 10.2800/xxx

Како контактирати ЕУ

Лично

У свим дијеловима Европске уније постоје стотине Europe Direct инфо центара. Адресу вама најближег центра можете наћи на: https://europa.eu/european-union/contact_en

Путем телефона или електронске поште

Europe Direct је сервис који одговара на ваша питања о Европској унији. Овај сервис можете контактирати:

- путем телефона на бесплатан број: 00 800 6 7 8 9 10 11 (неки оператери могу наплатити ове позиве),
- на следећи стандардни број: +32 22999696 или
- путем електронске поште преко: https://europa.eu/european-union/contact_en

Како пронаћи информације о ЕУ

На интернету

Информације о Европској унији на свим званичним језицима ЕУ доступне су на интернет страници Еуропа: https://europa.eu/european-union/index_en

ЕУ публикације

Можете скинути са интернета или наручити бесплатне или продајне ЕУ публикације на:

<https://publications.europa.eu/en/publications>. Више примјерака бесплатних публикација можете добити ако контактирате Europe Direct или ваш локални инфо центар (види https://europa.eu/european-union/contact_en).

ЕУ законодавство и релевантни документи

За приступ правним информацијама ЕУ, укључујући све законодавство ЕУ од 1952. год. на свим званичним језицима, идите на EUR-Lex at: <http://eur-lex.europa.eu>

Отворени подаци из ЕУ

Портал под називом Open Data (<http://data.europa.eu/euodp/en>) омогућава приступ бази података из ЕУ. Подаци се могу скинути са интернета и поново користити бесплатно, било за комерцијалне било за некомерцијалне сврхе.

Европска агенција за животну средину
Конгенс Нуторв 6
1050 Копенхаген К
Данска

Тел.: +45 33 36 71 00

Веб: eea.europa.eu

Фејсбук: www.facebook.com/European.Environment.Agency

Твитер: @EUEnvironment

Линкедин: www.linkedin.com/company/european-environment-agency/

Упити: eea.europa.eu/enquiries

Пријавите се да примате нотификације агенције на: <http://eea.europa.eu/sign-up>

ТН-XX-XX-XXX-XX-X
дои:10.2800/XXXXX

Publications Office
of the European Union